

Павленчик Н.Ф.

д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу, Львівський державний університет фізичної культури, pavlenchuk@bigmir.net

Павленчик А.О.

к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу, Львівський державний університет фізичної культури, pavlenchuk@bigmir.net

СОЦІАЛЬНІ НЕГАТИВИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Анотація. Узагальнено мотиви впровадження інноваційно-технологічних процесів у сільськогосподарському виробництві, за сприяння яких формується неефективність новацій, що має вплив на соціальний розвиток. Аргументовано доцільність впровадження у виробництво інноваційно-технологічних розробок, що має обґрунтовуватися насамперед забезпеченням умов працевлаштування вивільненого населення із сфери аграрного виробництва та покращенням соціального стану населення.

Ключові слова: інновації, аграрне виробництво, неефективність інновацій, безробіття, суспільство.

Сфера створення матеріальних благ у суспільному виробництві, що забезпечує засобами життєдіяльності людей, є однією із значущих галузей в системі національної економіки. У ній формується не лише основа існування людської цивілізації, через задоволення потреб людей, а й закладається підґрунтя для розвитку інших сегментів. У матеріальній сфері виробляються засоби як для забезпечення функціонування її, так і інших сфер, у тому числі нематеріального виробництва. Сфера матеріального виробництва є джерелом поступального розвитку кожного окремо взятого підприємства, галузі і країни загалом, результат діяльності яких відповідає потребам людей. Задоволена потреба диктує необхідність повторення і нарощування виробництва з обов'язковим покращанням якості продукту чи послуги. Зростаючі потреби людей, як правило, спонукають до покращання діяльності продуктивних сил і множаться як у кількісному, так і якісному виразі. Цей процес є безперервним і засвідчує економічне зростання. Показниками економічного зростання в масштабах підприємства чи всього суспільства можуть бути: валовий внутрішній продукт, валовий національний дохід, валова продукція, прибуток тощо.

Нині помітне збільшення кількості товарів на ринку сільськогосподарської продукції забезпечується підприємствами за рахунок впровадження у виробництво передових технологій на основі інновацій. Інновації – це нововведення, що засновані на використанні досягнень науки і слугують джерелом підвищення ефективності виробництва. Однак не завжди інновації є

достатньо і всебічно обґрунтованими, що інколи зумовлює побічний негативний результат у діяльності аграрних підприємств.

Інтенсифікація аграрного сектору економіки спрямовується на збільшення виробництва продукції, покращання її якості та зниження матеріально-грошових і трудових затрат на одиницю продукції на основі якісного вдосконалення всіх сторін виробництва. Лише ті фактори виробництва можуть бути складовими інтенсифікації, які є продуктом науково-технічного прогресу і які забезпечують необхідне зростання економічної ефективності підприємства. Зупинка цього процесу веде до екстенсивного розвитку виробництва.

Нині інтенсифікація присутня в сільськогосподарському виробництві, але здійснюється стихійно і має суперечливий характер. Наприклад, незначна кількість крупних компаній і великих холдингів, що володіють розмірами землі понад 200 – 300 тис. га, займаються вирощуванням високодохідних сільськогосподарських культур, у виробництві яких використовуються потужні трактори, високопродуктивні комбайни і сільськогосподарські машини, високоврожайні сорти, передові технології і відповідні форми організації праці. У результаті господарської діяльності вони одержують високі доходи, що веде до збагачення. Це є не що інше, як складові інтенсифікації, але визнаним як інновації, на які зроблено основну ставку.

Представники агрохолдингів та інших великих підприємств нав'язують суспільству зарубіжний досвід ведення крупнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції, суть якого зводиться до того, що в аграрному секторі ефективним є великотоварне виробництво, яке може забезпечити лише великий бізнес на значних площах. Для підсилення цього вони однобоко висвітлюють окремі досягнення, виправдовуючи фактичний свій інтерес до збільшення виробництва зерна, насіння соняшнику та ріпаку, які мають високий попит на світовому ринку, чим викривляють суть організації сільськогосподарського виробництва. Крупні підприємства нехтують багатofункціональною формою діяльності підприємств, як відбувається насправді у розвинених аграрних країнах світу. Це спричинює, з одного боку, надмірне і зухвале використання земельних ресурсів під цей вид продукції, а з другого – звужує виробництво кормів, а відтак і продукції тваринництва.

Останніми роками термін і економічна категорія „інтенсифікація” все рідше стали вживатися в економічній літературі. У роботах багатьох дослідників переважають фрагментарний аналіз та вибірковий підхід щодо висвітлення окремих аспектів інтенсифікації. Натомість у тематиці досліджень і їх результатах, наукових працях і публікаціях вітчизняних вчених, з'явилися нові поняття, терміни та економічні категорії, як-от: „інновації”, „інвестиції”, „інвестиційно-інноваційні проекти”, „інноваційні кластери” тощо. Але вони розкривають певну дію, означають та характеризують інноваційно-інвестиційні процеси, які виступають лише окремим елементами, як рушійні засоби в розвитку інтенсифікації. Наприклад, „інновації” – „це новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія здобувають переваги над конкурентами ... вони носять характер винаходу чи розробки, які підтверджується патентом і дають можливість їх

власнику на здобуття тимчасових монополій ... та здійснити глибокий прорив в розвитку” [1].

Проте в нинішніх ринкових умовах для розвитку економіки України характерною особливістю є збіг обставин, в умовах яких вектори соціально-економічного процесу розвитку людини, та й суспільства в цілому, і динамічного розвитку суб'єктів господарської діяльності не завжди узгоджуються. Науково-технічний прогрес у форматі розвитку та провадження інноваційно-технологічної діяльності підприємств на основі механізації та автоматизації процесів виробництва найкраще проявляє свою сутність в економічній сфері. Перехід до індустріальних методів виробництва у сільському господарстві забезпечує значне зниження затрат праці, ресурсів та собівартості продукції і підвищення її якості. Ці параметри відображають економічний прорив у зростанні рівня господарюючого суб'єкта і засвідчують одержану відповідну економічну ефективність.

У сфері виробничої діяльності крупних підприємств впевнено прогресує інноваційно-технологічна спрямованість, яка є ґрунтовною і радикальною основою для їх економічного розвитку. Власне, саме за рахунок впровадження інноваційних технологій, які являють собою покращений конкретно-реальний комплекс наукових і професійних знань, що є втіленими у способах і прийомах праці, складі виробничо-речових засобів виробництва, і забезпечується значне зростання підприємств. Мотивом і, відповідно, причиною запровадження у виробництво інноваційних технологій є одержання високих прибутків, незважаючи на певні прояви негативного їх впливу на технологічну і соціально-економічну ефективність діяльності підприємств. У зв'язку з цим розвиток сільського господарства України спрямовується не на задоволення соціальних потреб суспільства країни, а підпорядковується збагаченню аграрних олігархів.

З метою підвищення ефективності використання землі значна частина агрохолдингів, що переважно спеціалізуються на вирощуванні зернових, ріпаку і соняшнику, намагаються досягти цього за рахунок впровадження технологій, осередком і носієм яких є новації. Новація, в силу прояву рис і важеля технологічного прориву, не лише виконує функцію стержня технології, а й підносить репутацію і забезпечує її життєвий цикл та слугує джерелом підвищення ефективності виробництва продукції загалом.

Проте зазначені риси, за незмінних інших умов на перспективу, надають перевагу і позитив інноваційній технології лише в короткостроковому періоді. Сама новація не може виступити критерієм і чинником обґрунтування і слугувати достатньою підставою для широкого впровадження інноваційної технології. Використання новації у технології має базуватися на узгодженій взаємодії застосовуваних ресурсів з обов'язковим урахуванням дотримання рівня екологічної безпеки та збереження навколишнього середовища, де каталізатором виступатимуть дотримання агротехнічних, екологічних та економічних вимог.

Активна і раціональна взаємодія засобів виробництва і природи під безпосереднім контролем людини при впровадженні інноваційної технології має спрямовуватися як на підвищення ефективності аграрного виробництва, так

і на збереження родючості ґрунту, навколишнього середовища та екології. А отже, впроваджуючи реальні новації аграрні виробники повинні проводити низку заходів, спрямованих на забезпечення відновлення повноцінної родючості ґрунту. Лише за таких умов неодмінно відбуватиметься інтеграційний процес, який спричинить появу нової системи, яка посилить як індивідуальну дію кожного із залучених ресурсів, так і в цілому систему.

Економічне значення раціонального поєднання галузей полягає в тому, що створюються умови для ефективнішого використання ресурсного потенціалу сільського регіону – землі і людей. За рахунок цього, з одного боку, комбінація факторів забезпечує збільшення виробництва обсягів і поліпшення якості продукції рослинництва і тваринництва, що є важливим завданням сільського господарства, а з другого – галузі є партнерами у споживанні й використанні продукції кожної з них і тим самим збільшується гранична ефективність факторів виробництва однаковою мірою.

Проте поряд із одержаним позитивним результатом від впровадження інноваційно-технологічної розробки на рівні підприємства, як правило, проявляється і неефективність цього заходу на рівні суспільства. Причому масштаб і формат неефективності може позначатися як окремо на економічному, соціальному чи екологічному напрямі, так і на цілісній їх сукупності. Особливо необхідно підкреслити негативний вплив на зайнятість економічно активного населення, як найважливішої складової продуктивних сил, у межах сільської територіальної одиниці.

Отже, негативну дію кожного інноваційного впровадження слід розглядати комплексно і на кожному напрямі окремо. Особливо це стосується виявлення негативного впливу на умови розвитку суспільства та формування соціального клімату в межах сільської територіальної одиниці та у форматі використання людського капіталу. Основною умовою має стати мінімізація негативного впливу інновацій на зайнятість економічно активного населення, як найважливішої складової продуктивних сил.

Спроможність людини забезпечити себе та сім'ю матеріальними благами, зайняти відповідне становище у суспільстві значною мірою досягається за рахунок трудової активності. Кожна інноваційна розробка, яка впроваджується на ринку сільськогосподарської продукції, як правило, здійснюється з метою підвищення рівня продуктивності праці. У результаті відбувається вивільнення працівників, а відтак і збільшення безробіття на рівні сільської територіальної одиниці. Вивільнені працівники поповнюють армію безробітних, яка і так у сільській місцевості є вагомою через непрацевлаштованість значної кількості молоді.

Можна припустити, яка з причини відсутності відповідної спеціальної освіти у молоді на селі, що закінчила середні освітні заклади, та браку практичних навичок у молодих спеціалістів, які навчалися у вищих навчальних закладах, вони є неконкурентоспроможними на ринку праці і роботодавці не беруть їх на роботу навіть за наявності попиту. Тому у 2017 р. рівень зайнятості населення, що проживає у сільській місцевості, становив 52,6%. Основними причинами незайнятості у сільській місцевості є: сезонний характер роботи

(28%) та вивільненні з економічних причин (19%) [2]. Якщо врахувати, що систематичне впровадження інноваційно-технологічних розробок витіснить низку працюючих, то число безробітних на селі буде невпинно зростати, що стане одним із важливих чинників неефективності впровадження інновацій на ринку сільськогосподарської продукції. Розрахунок кількості вивільнених працівників із сфери сільськогосподарського виробництва та визначення сфер і напрямів їх зайнятості має стати основною складовою обґрунтування впровадження інновацій на ринку сільськогосподарської продукції. З іншого боку, кожен інноваційно-технологічний захід на ринку сільськогосподарської продукції чи на окремому підприємстві повинен супроводжуватися вирішенням і задоволенням соціально-економічних потреб населення відповідної територіальної одиниці. “Саме соціальний клімат, який став духовним породженням індустріальної революції, виявився запорукою довгострокового економічного успіху...” [3] нині не спрямований на розв’язання проблем соціального розвитку населених пунктів в Україні.

Рівень економічного прориву, який відбувся на великих підприємствах із землеволодінням у 300 – 500 тис. гектарів, що переважно спеціалізуються на монокультурному виробництві і є основним мотивом для одержання надприбутків, не є адекватним матеріальному сприянню ними у забезпеченні соціальних потреб розвитку населених пунктів, розташованих у зоні їх господарської діяльності. Мало які з високорентабельних агрохолдингів виділяють достатню кількість коштів на покращання благоустрою населених пунктів, утримання дошкільних закладів, установ культури та спорту, будівництво і ремонт доріг, якими, до речі, користуються безоплатно і які інтенсивно руйнуються при транспортуванні та перегонах їх високотоннажних тракторів і сільськогосподарських машин.

Наприклад, дорога, що проходить через низку сіл Кам’янка-Бузького району і сполучає траси Львів-Луцьк та Львів-Київ у зоні с. Вирова, де розмістилося потужне підприємство ТЗОВ Агро (ЛВ Лімітет), зруйнована важкими машинами холдингу, а на ремонт необхідних коштів у місцевому бюджеті немає. Усе це засвідчує про серйозну побічну проблему, що пов’язана з використанням інновацій в аграрному виробництві. Тому лише усвідомлення масштабів, оцінка реальних наслідків, пов’язаних з інноваціями та визначення заходів і коштів на їх нівелювання, можуть слугувати обґрунтуванням для впровадження новітніх у виробництво.

Отже, стратегія економічного розвитку підприємств на основі впровадження інноваційно-технологічних заходів на перспективу повинна узгоджуватися з урегулюванням прояву дії всіх чинників, за сприяння яких формується неефективність новітніх. Доцільність впровадження у виробництво інноваційно-технологічних розробок має обґрунтовуватися насамперед забезпеченням умов працевлаштування вивільненого населення із сфери аграрного виробництва та щорічним відрахуванням підприємством коштів із суми прибутку, зумовленого інноваційним процесом. В основу розрахунку зазначених коштів можна покласти рівень капіталізації середньорічного працівника або відсоток, адекватний одержаному прибутку підприємством від

впровадження інноваційних технологій та нововведень. Розпорядниками їх мають стати місцеві органи самоврядування, які будуть використовувати кошти на роботи з покращання соціального розвитку та благоустрою населених пунктів сільської територіальної одиниці. З числа вивільнених з галузі сільськогосподарського виробництва працівників можуть формуватися бригади чи кооперативи, які виконуватимуть роботи з благоустрою населених пунктів сільської територіальної одиниці. На ці види діяльності мають бути спрямовані і обсяги коштів, які відраховуватимуть підприємства з прибутку, одержаного від впровадження інноваційно-технологічних заходів.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Вид. центр “Академія”, 2000 – 2001.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document>.
3. Друкер П. В. За фасадом інформаційної революції / П. Ф. Друкер // Русский архипелаг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.arhipelag.ru>.

Pavlenchuk N.F., Pavlenchuk A.O.

SOCIAL NEGATIVES IN THE CONTEXT OF INNOVATIONS IN AGRARIAN SPHERE

Abstract. Overview motives introduction of innovative processes in agriculture, which formed with the assistance of inefficiency innovations that have an impact on social development. Argued feasibility manufacturing application innovation and technological development, which is justified primarily providing employment conditions released people from the field of agricultural production and improving the social situation of the population.

Key words: innovations, agrarian production, inefficiency of innovations, unemployment, society.